

Rafał Woźnica 

Uniwersytet Jagielloński

rafal.woznica@uj.edu.pl

DYNAMIKA RELACJI MACEDOŃSKO – TURECKICH W LATACH 1991-1995¹

ABSTRACT: Dynamics of Macedonian-Turkish relations in 1991-1995

The aim of this study is to explain how Macedonia achieved independence on September 8, 1991, after the collapse of Yugoslavia, and Turkey's position towards this independency. Turkey was one of the few states supporting Macedonia in the first years of its independence. The main objective of this paper is to analyse and explain the dynamics of political and security relations between Macedonia and Turkey. The author decided to choose this topic because academic research explaining the role of Turkey in the process of gaining international recognition by Macedonia during its first period of existence is insufficient: both in Macedonia, and in Turkey. The author analyses through the prism of the most important problems that the young state faced: international recognition, inclusion in the international community, and security issues. The period examined in the article was crucial for the newly formed Macedonian state, which, due to Greek opposition, struggled with the problems outlined above. Turkey, on the other hand, appeared as Macedonia's only regional ally during the period in question. The text also explains the reasons for Turkish involvement in the 'Macedonian affair', stemming from complicated Turkish-Greek relations.

Keywords: Macedonia, Türkiye, Balkans, international recognition, self-determination

Słowa kluczowe: Macedonia, Turcja, Balkany, uznanie międzynarodowe, samostanowienie

¹ Niniejsza publikacja została sfinansowana ze środków Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych w ramach Programu Strategicznego Inicjatywa Doskonałości w Uniwersytecie Jagiellońskim.

1. PROBLEMY UZNANIA MACEDONII NA ARENIE MIĘDZYNARODOWEJ

Krwawy rozpad Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii, który rozpoczął się wraz z interwencją Jugosłowiańskiej Armii Narodowej (JNA) w Słowenii, a następnie rozprzestrzenił się na Chorwację oraz Bośnię, spowodował, że dla Macedończyków dalsze pozostanie w federacji oznaczałoby udział w konfliktach innych krajów, niezwiązanych bezpośrednio z własną polityką. Macedończycy, podobnie jak Słowenci i Chorwaci, postanowili wystąpić z federacji i utworzyć niepodległe państwo. Zdecydowano o tym w referendum, które odbyło się 8 września 1991 r. Na podstawie wyników głosowania, w którym 95,1% obywateli opowiedziało się za niepodległością², prezydent Kiro Gligorow 17 listopada 1991 r. ogłosił powstanie suwerennego państwa – Republiki Macedonii, a Zgromadzenie Republiki Macedonii przyjęło nową konstytucję. Tym samym Macedonia wystąpiła z federacji jugosłowiańskiej³.

Po referendum niepodległościowym Macedonia podjęła pierwsze kroki na drodze do niepodległości. Gdy naród jasno wyraził swoją wolę, pracę przejęło kierownictwo państwa. Osiągnięcie głównego celu polityki zagranicznej – międzynarodowego uznania niepodległości – wymagało zaangażowania wszystkich zasobów dyplomatycznych i energii Macedonii. 19 grudnia 1991 r. macedoński parlament przyjął deklarację w sprawie międzynarodowego uznania Macedonii jako suwerennego i niepodległego państwa. Jednakże do osiągnięcia tego celu konieczne było, aby Macedonia stała się członkiem ONZ. Jako pierwszy krok w kierunku uzyskania międzynarodowego uznania można potraktować decyzję macedońskiego przywództwa o zastosowaniu metody *wysyłania listów do wszystkich rządów na świecie, aby ubiegać się o uznanie niepodległości Macedonii w oparciu o swobodnie wyrażoną wolę narodu w referendum*⁴.

Dodatkowo Macedonia wystąpiła 20 grudnia 1991 r. o uznanie do Wspólnot Europejskich (WE), załączając dokumentację dotyczącą referendum w sprawie niepodległości, ustawodawstwa i polityki krajowej. W dokumentach oświadczono, że prawo konstytucyjne Macedonii stanowi o przestrzeganiu przez to państwo prawa międzynarodowego, że przyjęto obowiązki spoczywające na niej jako następczyni Jugosławii, że wprowadzono obszerne postanowienia dotyczące praw człowieka i mniejszości oraz że potwierdzono w deklaracji parlamentarnej akceptację obecnych granic i wyrzeczenie się użycia siły w celu ich zmiany⁵. Zrzeczenie się roszczeń terytorialnych zostało

² W głosowaniu, ze względu na bojkot, nie brała udziału ludność albańska, stanowiąca ponad 20% obywateli.

³ T. Czepreganow, *Istorija na makedonskiot narod* [T. Чепреганов, *Историја на македонскиот народ*], Skopje 2008, s. 330-331.

⁴ K. Gligorow, *Makedonija e se szto imame* [К. Глигоров, *Македонија е сè што имаме*], Skopje 2001, s. 271.

⁵ Wspomniane wymogi zostały zawarte w *Deklaracji w sprawie Jugosławii* przyjętej przez państwa członkowskie Wspólnoty Europejskiej 16 grudnia 1991 r. Zob. *Declaration on Yugoslavia*, Extraordinary EPC Ministerial Meeting, Brussels, 16 XII 1991, „British Yearbook of International Law” 1991, s. 560-561.

wzmocnione 6 stycznia 1992 r. zmianą konstytucji. Macedonia przyjęła także zobowiązania dotyczące nieprolifracji i rozbrojenia oraz potwierdziła swoją chęć pokojowego rozstrzygnięcia sporów⁶.

W raporcie Komisji Arbitrażowej ds. Jugosławii (tzw. Komisji Badintera) przedstawionym 15 stycznia 1992 r. zawarto pozytywne wnioski, zgodnie z którymi Macedonia spełniła wszystkie warunki międzynarodowego uznania⁷. Opinia ta mogła przyspieszyć proces uznania Macedonii na arenie międzynarodowej. Dwanaście krajów członkowskich Wspólnoty Europejskiej na podstawie wspomnianego raportu uznało Słowenię oraz Chorwację. Jednak Grecja, jako członek WE, prowadziła energiczną kampanię przeciwko Macedonii i zdołała zawetować decyzję Wspólnoty Europejskiej w sprawie tego państwa⁸. Gdy 16 stycznia Komisja Europejska spotkała się w celu rozpatrzenia wniosków raportu Badintera, jej członkowie odmówili rozszerzenia uznania na Republikę Macedonii. Stało się tak, ponieważ sąsiednie państwo sprzeciwiało się nazwie domniemanego kraju (Macedonii), mimo że sprostował on wszystkim tradycyjnym kryteriom i wydawał się spełniać warunki określone przez Komisję Europejską⁹.

Kwestia nazwy nadal udaremniała wysiłki zmierzające do rozszerzenia uznania, a problem ten powrócił w maju 1992 r., kiedy Rada Ministrów UE wskazała, że jest *skłonna uznać Macedonię za suwerenne i niepodległe państwo w jego rzeczywistych granicach, ale tylko pod nazwą, która może zostać zaakceptowana przez wszystkie zainteresowane strony*¹⁰. Ostatecznie, pod naciskiem Grecji, na szczycie w Lizbonie w czerwcu 1992 r. UE zdecydowała się wstrzymać uznanie Macedonii¹¹.

Prezydent Kiro Gligorov skomentował stanowisko Komisji Europejskiej 2 maja 1992 r.: *uwarunkowanie tego uznania nazwą naszego państwa, która byłaby do przyjęcia dla wszystkich stron, jest po pierwsze bezprecedensowe, a następnie... wprowadza naszą*

⁶ M. Weller, *The International Response to the Dissolution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia*, „The American Journal of International Law” 1992, vol. 86, nr 3, s. 593-594.

⁷ A. Pellet, *The Opinions of the Badinter Arbitration Committee. A Second Breath for the Self-Determination of Peoples*, „European Journal of International Law” 1992, vol. 3, nr 1, s. 178, [online] <http://ejil.org/pdfs/3/1/1175.pdf>, 20 XII 2023.

⁸ *Statement on the Recognition of Yugoslav Republics*, 92/009, 15 I 1992, „European Political Cooperation Documentation Bulletin” 1992, vol. 8, s. 71, [online] <http://aei.pitt.edu/36872/1/A2881.pdf>, 20 XII 2023.

⁹ R. Rich, *Recognition of States: The Collapse of Yugoslavia and the Soviet Union*, „European Journal of International Law” 1993, vol. 4, nr 1, s. 51-53.

¹⁰ *Statement on the Former Yugoslav Republic of Macedonia by an Informal Meeting of Ministers for Foreign Affairs in Guimaraes on 1 and 2 May 1992*, 92/164, 4 V 1992, „European Political Cooperation Documentation Bulletin” 1992, vol. 8, s. 213, [online] <http://aei.pitt.edu/36872/1/A2881.pdf>, 20 XII 2023.

¹¹ *Declaration on Former Yugoslavia, European Council in Lisbon (26-27 June 1992): Conclusions of the Presidency, Annex*, IIDOC/92/3, 27 VI 1992, [online] https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/DOC_92_3, 20 XII 2023.

*Republikę i nasz naród w stan zawieszenia i w sytuację, na którą żaden naród nie pozwoliłby, bowiem to podważa jego tożsamość i godność*¹².

W związku z faktem, że żadna ze stron nie była skłonna do kompromisu niezbędnego do przełamania impasu, kwestia uznania Macedonii przez państwa Wspólnoty Europejskiej została zredukowana do rywalizacji o siłę i wpływy pomiędzy Atenami a Skopje, przy czym pierwsza ze stron posiadała znaczną przewagę w postaci faktycznego weta wobec kształtowania polityki WE w tej sprawie. Skopje mogło jedynie zwrócić się do społeczności międzynarodowej o dopełnienie moralnego obowiązku uznania podmiotów spełniających normalne kryteria państwowości.

Pierwsze uznanie Republiki Macedonii przyszło spoza krajów członkowskich WE. Państwem, które poparło międzynarodową legitymację i uznało niepodległość Republiki Macedonii, był jej wschodni sąsiad, Bułgaria. Akt ten nastąpił 15 stycznia 1992 r., lecz z pewnymi kontrowersjami. Bułgaria uznała Macedonię za niepodległe państwo, jednak odmówiła uznania istnienia odrębnego narodu i języka macedońskiego¹³.

O znaczeniu uznania przez Wspólnotę Europejską świadczy fakt, że w następstwie decyzji Komisji Europejskiej z 16 stycznia 1992 r. o uznaniu państw powstałych z rozpadu Jugosławii gwałtownie wzrosła liczba krajów podejmujących analogiczne działania wobec Słowenii i Chorwacji, podczas gdy żaden inny kraj poza Bułgarią w styczniu 1992 r. nie uznał Macedonii oraz Bośni i Hercegowiny. Dla Macedonii rozpoczął się niezwykle trudny okres walki o swoje prawa¹⁴. 7 kwietnia 1992 r. Stany Zjednoczone ogłosiły międzynarodowe uznanie: Słowenii, Chorwacji oraz Bośni i Hercegowiny. W odniesieniu do Macedonii oświadczone, że USA będą w dalszym ciągu *intensywnie współpracować z WE i jej państwami członkowskimi w celu szybkiego rozwiązania problemów między Grecją a Republiką Macedonii, które uniemożliwiają USA formalne uznanie niepodległości tego kraju*¹⁵.

Zdaniem Kiro Gligorowa członkostwo Macedonii w ONZ było bezpośrednio uzależnione od uprzedniej zgody Wspólnot Europejskich, czyli uznania przez państwa członkowskie WE¹⁶. W tej sytuacji w 1992 r. działalność dyplomatyczna Macedonii

¹² *Edinstwena prečka e poutorno Grcija*, „Nowa Makedonija” [Единствена пречка е повторно Грција, „Нова Македонија”] 1992, 3 V, s. 1.

¹³ R. Woźnica, *Miejsce Macedonii w polityce zagranicznej Bułgarii po 1991 roku*, [w:] *Macedoński dyskurs niepodległościowy. Historia – kultura – literatura – język – media*, red. I. Stawowy-Kawka, M. Kawka, Kraków 2011, s. 233-242.

¹⁴ Oprócz Bułgarii w 1992 r. Republikę Macedonii uznały jedynie: Chorwacja, Słowenia oraz Bośnia i Hercegowina, a także Turcja, Filipiny, Federacja Rosyjska i Białoruś.

¹⁵ *Statement on United States Recognition of the Former Yugoslav Republics*, 7 IV 1992, [online] <http://bushlibrary.tamu.edu/research/papers/1992/92040705.html>, 20 XII 2023.

¹⁶ [...] *mówi się, że w Radzie Bezpieczeństwa dominuje konkluzja, że uznanie Macedonii jest sprawą europejską, że powinna ją rozwiązać Wspólnota Europejska oraz 30 lipca Parlament podjął decyzję i na podstawie tej decyzji wysłał list do Sekretarza Generalnego ONZ Boutrosa Ghali, w którym poprosił o przyjęcie Republiki Macedonii do Organizacji Narodów Zjednoczonych. [...] Jednak nasz wniosek nie został objęty postępowaniem z nietrudnych do domyslenia powodów. Ponownie potwierdzono, że istnieje swego rodzaju porozumienie, że kwestia uznania Macedonii powinna zostać w pierwszej kolejności rozwiązana w ramach europejskich*, K. Gligorow, *Makedonija...*, s. 293 i 310.

na rzecz międzynarodowego uznania państwa skierowana była do Wspólnoty Europejskiej. W przededniu szczytu w Edynburgu (11-12 grudnia 1992 r.) prezydent Gligorow po raz kolejny wystosował list do szefów państw i rządów WE, w którym po prostu stwierdził, że *to ostatnia godzina, aby Wspólnota Europejska uznała Republikę Macedonii*¹⁷. Spotkanie w Edynburgu nie wniosło jednak niczego nowego. Bilans 1992 r. w tak ważnej dla tego kraju kwestii nie wyglądał obiecująco. Tylko siedem państw zdecydowało się na uznanie Macedonii, a jedynie z trzema nawiązano stosunki dyplomatyczne.

Wśród niewielu krajów wspierających Macedonię w pierwszym okresie jej niepodległości była Turcja, która stała się jedynym regionalnym sojusznikiem nowo utworzonego państwa. Głównym celem niniejszego opracowania jest analiza i wyjaśnienie dynamiki stosunków politycznych i bezpieczeństwa między Macedonią a Turcją. Autor zdecydował się na wybór tego tematu, ponieważ badania naukowe wyjaśniające rolę Turcji w procesie zdobywania międzynarodowego uznania przez Macedonię w pierwszym okresie jej istnienia są niewystarczające – zarówno w Macedonii, jak i w Turcji.

Autor analizuje podjęte zagadnienie przez pryzmat najważniejszych problemów, z jakimi borykało się młode państwo: międzynarodowego uznania, włączenia do społeczności międzynarodowej i kwestii bezpieczeństwa. Okres przedstawiony w artykule był kluczowy dla nowo powstałego państwa macedońskiego, które ze względu na sprzeciw Grecji zmagало się z problemami opisanymi powyżej. Turcja z kolei pojawiła się jako jedyny regionalny sojusznik Macedonii w omawianym czasie. W tekście wyjaśniono również powody zaangażowania się Turcji w „sprawę macedońską”, wynikające ze skomplikowanych stosunków turecko-greckich.

2. UZNANIE MACEDONII

W początkowym okresie istnienia niepodległej Macedonii prymat w kreowaniu polityki zagranicznej sprawował prezydent Gligorow, a jego gabinet stał się ośrodkiem wszystkich decyzji znaczących dla przyszłości Macedonii¹⁸. Latem 1991 r. rozpoczęto bardziej intensywną działalność międzynarodową, mającą na celu promowanie macedońskiej polityki opartej na zasadach niestosowania przemocy i pokojowego rozwiązywania problemów.

Podjmując niezbędne działania na rzecz niepodległości, prezydent Gligorow z pierwszą zagraniczną wizytą udał się do Ankary. Turcja od samego początku z uwagą śledziła rozwój wewnętrznych antagonizmów w Jugosławii oraz późniejsze konflikty międzyetniczne i była zaniepokojona rozprzestrzenianiem się ich na całą federację. Ze względu na istnienie na tym obszarze społeczności muzułmańskich oraz z uwagi na inne własne interesy w regionie Turcja działała w sposób niezwykle ostrożny. W tym

¹⁷ *Pismo od Kiro Gligorow do szefovite na drżavite i vladite na EZ sproti sostanokot wo Edinburg, 11 deketvri 1992 godina* [Писмо од Киро Глигоров до шефовите на државите и владите на ЕЗ спроти состанокот во Единбург, 11 декември 1992 година].

¹⁸ R. Woźnica, *Kompetencje Prezydenta Republiki Macedonii w sferze spraw zagranicznych i ich realizacja*, „Studia Politologiczne” 2024, vol. 73, s. 178-179.

kontekście prowadziła zrównoważoną i rozważną politykę zagraniczną, początkowo opowiadając się za zachowaniem integralności terytorialnej Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii.

Przebywając w stolicy Turcji w dniach 9-11 lipca 1991 r. macedoński przywódca spotkał się z tureckim premierem Mesutem Yılmazem, ministrem spraw zagranicznych Safą Girayem oraz prezydentem Turgutem Özałem¹⁹. Szczególny charakter miały zwłaszcza rozmowy, które odbyły się 11 lipca w willi prezydenta Özala w Marmaris. Gligorow szczegółowo przedstawił wówczas porozumienie Gligorow–Izetbegović²⁰ oraz swoją ocenę pozycji Macedonii. Argumentował swoje stanowisko, twierdząc, że jego państwo nie może pozostać w związku federacyjnym lub konfederacyjnym narodów jugosłowiańskich, z którego wystąpiła już część członków. Oświadczył, że w takiej sytuacji z powodów historycznych oraz wielu innych Macedonia chce również opuścić ten związek: *wtedy poprosimy Turcję o uznanie nas za niepodległe państwo*²¹. Obaj mężowie stanu (Özal oraz Gligorow) zgodzili się, że jakkolwiek konflikt o Macedonię zagrozi pokojowi i stworzy problemy dla Bałkanów i Europy. Prezydent macedoński usłyszał także deklarację, że jeśli okaże się to możliwe, Turcja natychmiast ogłosi uznanie Macedonii i wszystkich innych republik, które tego zażądają²². Jednocześnie Turcja zaoferowała wszelkiego rodzaju pomoc. W tej sytuacji macedońska administracja zaczęła przywiązywać coraz większą wagę do relacji z tym państwem.

Trajan Petrowski, który w tym czasie pełnił funkcję ambasadora Jugosławii w Turcji, ale także jako pierwszy ambasador Macedonii w Turcji, oświadczył, że spotkanie w Marmaris było szczególnie ważne pod względem oceny tureckiej woli wsparcia i uznania Republiki Macedonii za niepodległe i suwerenne państwo, na wypadek gdyby zawiodły wszystkie próby rozsądnych rozwiązań mających na celu utrzymanie federacji. Według Petrowskiego Turcja była ważnym krajem w tym procesie, pomimo tego, że w latem 1991 r. Ankara zasadniczo sprzeciwiała się rozpadowi Jugosławii²³.

W związku z faktem, że Macedonia była jednym z państw, wobec których Turcja wykazywała szczególne zainteresowanie na „nowych Bałkanach”, po ogłoszeniu niepodległości nowo powstałej Republiki Macedonii jej rząd szczególną wagę przywiązywał do uznania swojego państwa przez ten kraj. Prośby o uznanie zostały ponowione przez ministra spraw zagranicznych prof. Denko Maleskiego, który odwiedził Turcję 7 października 1991 r. W działaniach podkreślających wagę Turcji nie ustawał także

¹⁹ İ. Soysal, Ş. Kut, *Dağılan Yugoslavya ve Bosna-Hersek Sorunu: Olaylar-Belgeler 1990-1996*, Istanbul 1997, s. 8.

²⁰ Porozumienie przewidywało przekształcenie Jugosławii w „federację państw”, więcej zob. V. Katz, *A Platform on the Future Yugoslav Community (Izetbegovic–Gligorov Plan). A View from the Perspective of Bosnia and Herzegovina*, „Politeja” 2014, vol. 11, nr 4(30), s. 191-209.

²¹ *Bağimsızlık Hareketi Artık Durdurulamaz*, „Milliyet Gazetesi” 1991, 13 VII, s. 3 i 12, [online] <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=1991.07.13>, 10 I 2024.

²² T. Petrowski, *Nezavisnosta na Makedonija – prwostepena zadacca*, „Diplomatski Letopis”, vol. 1, nr 2 [T. Петровски, *Независнosta на Македонија – првостепенa задача*, „Дипломатски Летопис”, год. 1, Бр. 2], s. 21.

²³ *Tamże*.

prezydent Kiro Gligorow. W swoim przemówieniu podczas wizyty we Włoszech wspominał o istnieniu w Macedonii społeczności pochodzenia tureckiego oraz nawiązał do historycznych więzów łączących oba kraje²⁴.

Wreszcie 17 stycznia 1992 r. minister spraw zagranicznych Hikmet Çetin ogłosił, że Turcja rozważa uznanie wszystkich czterech republik, które odłączyły się od Jugosławii. Pięć dni po tej deklaracji serbski prezydent Slobodan Milošević i minister spraw zagranicznych Vladislav Jovanović przybyli do Ankary i poprosili, by Turcja nie wspierała decyzji o secesji²⁵. Ta jednodniowa oficjalna wizyta robocza nie zmieniła jednak polityki rządu Süleymana Demirela, polegającej na uważnym śledzeniu rozwoju sytuacji w Jugosławii i działaniu zgodnie ze stanowiskiem republik takich jak Bośnia i Hercegowina i Macedonia, gdzie żyją społeczności tureckie i muzułmańskie.

Z kolei 25 stycznia 1992 r. przewodniczący macedońskiego parlamentu Stojan Andow wydał specjalne oświadczenie, w którym odwołując się do wspólnej historii oraz obecności niemal stutysięcznej społeczności tureckiej w Macedonii, przekonywał, że Macedonia bardziej niż którykolwiek inny kraj potrzebuje od Turcji wsparcia, by zostać uznana za niepodległe państwo²⁶. Dzień później Denko Maleski w wywiadzie dla tureckiej gazety „Milliyet” zwrócił uwagę, że uznanie przez Turcję niepodległości Macedonii byłoby jednym z najbardziej pozytywnych kroków podjętych przez Turcję oraz podkreślił, że *uznanie przez Turcję Macedonii za niepodległe państwo przyniosłoby stabilność w regionie, a Macedonia, która będzie częścią tolerancyjnej nowej Europy, chce osiągnąć to pragnienie pokojowymi środkami*²⁷. Maleski dodał, że Macedończycy oczekują uznania przez Wspólnoty Europejskie, a dopóki ono nie nastąpi, chcą, aby państwa niebędące członkami WE kolejno indywidualnie uznawały Macedonię.

Na zawartą w wywiadzie prośbę macedońskiego ministra spraw zagranicznych, aby *Turcja nas uznała*²⁸, odpowiedział następnego dnia (tj. 27 stycznia 1992 r.) minister Çetin – oświadczył, że moment uznania Republiki Macedonii Turcja uzależnia od rozwoju sytuacji w Bośni i Hercegowinie. Tym samym turecki minister potwierdził stanowisko wyrażone kilka dni wcześniej: Turcja nie uzna czterech republik, które oderwały się od Jugosławii jedna po drugiej, lecz będzie działać co do zasady²⁹. Słowa tureckie-

²⁴ *Türkiye Bizim İçin Önemli*, „Milliyet Gazetesi” 1991, 2 XI, s. 3, [online] <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=1991.11.02>, 20 I 2024.

²⁵ *Ankara'nın politikasına övgü*, „Milliyet Gazetesi” 1992, 24 I, s. 15, [online] <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=1992.01.24>, 20 I 2024.

²⁶ S. Andow, *Na moj naczin* [C. АНДОВ, *Ha moj naczin*], Skopje 2003, s. 39-40.

²⁷ *Türkiye Bizi Tanımalıdır*, „Milliyet Gazetesi” 1992, 27 I, s. 9, [online] <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=1992.01.27>, 20 I 2024.

²⁸ *Tamže*, s. 9.

²⁹ *Macedonia, Chorwacja i Słowenia osiągnęły etap uznania i w dużej mierze spełniły warunki niezbędne do uznania. Turcja nie waha się przed uznaniem Macedonii. Zrealizujemy to tak szybko, jak to możliwe, ale rozważamy uznanie, które może również obejmować Bośnię i Hercegowinę. Nie chcemy podążać ścieżką uznania, która wykluczałaby Bośnię i Hercegowinę. Bośnia i Hercegowina mają pewne problemy wewnętrzne. Oczekuje się, że w najbliższej przyszłości odbędzie się tam referendum. Śledząc uważnie te wydarzenia, doprowadzimy naszą pryncypialną decyzję o uznaniu czterech republik, które chcą być uznane razem,*

go ministra spraw zagranicznych potwierdził 30 stycznia premier Süleyman Demirel, oświadczając na konferencji prasowej zorganizowanej dla tureckich dziennikarzy w szwajcarskim Zurychu, że Turcja uzna jednocześnie Chorwację, Słowenię i Macedonię, a powodem, dla którego nie nastąpiło to dotychczas, było oczekiwanie na wynik referendum, które miało się odbyć w Bośni i Hercegowinie³⁰. Demirel stwierdził również, że rząd podejmie decyzję w tej sprawie po konferencji w Davos.

W odpowiedzi na konferencję prasową tureckiego premiera Kiro Gligorow, przebywający wówczas w Waszyngtonie, oświadczył, że naród macedoński *jest związanym z Turcją wielkimi uczuciami przyjaźni* oraz wyraził ogromną radość z faktu, że *Turcja uzna Macedonię w ciągu kilku dni*³¹. Reagując na słowa premiera Turcji oraz prezydenta Macedonii, rząd Jugosławii odwołał 31 stycznia 1992 r. ambasadora jugosłowiańskiego pochodzenia macedońskiego w Ankarze, Trajana Petrowskiego. Decyzję o dymisji uzasadniano twierdzeniem, jakoby Petrowski miał przekonać Turcję do uznania Macedonii. Odwołany ambasador odrzucił jednak wezwanie do powrotu do Belgradu i udał się do Skopje, *aby zaoferować swoje usługi Macedonii*³².

6 lutego 1992 r. Ministerstwo Spraw Zagranicznych Republiki Turcji ogłosiło, że Turcja uznała niepodległość Słowenii, Chorwacji, Macedonii oraz Bośni i Hercegowiny. Tym samym Turcja utrzymała swoją postawę i politykę, którą prowadziła od samego początku – nie wdrożyła polityki uznawania każdej republiki po kolei, ale uznała równocześnie wszystkie cztery państwa, w tym Macedonię. Decyzję podjęła Rada Ministrów Republiki Turcji na posiedzeniu, któremu przewodniczył premier Süleyman Demirel. Podczas sesji minister Hikmet Çetin oświadczył, że *Turcja będzie zarządzać stosunkami ze wszystkimi czterema byłymi republikami jugosłowiańskimi za pośrednictwem ambasady w Belgradzie*³³. Dwa dni później premier Demirel w piśmie skierowanym do prezydenta Kiro Gligorowa poinformował go o decyzji rządu Republiki Turcji³⁴. Turcja była pierwszym państwem, które uznało Macedonię bez żadnych zastrzeżeń³⁵. To niezwykle istotna deklaracja, powodująca, że od tego czasu wysiłki Macedonii koncentrowały się

do etapu wdrożenia, Makedonya tanınabilir, Türkiye Bizi Tanımlıdır, „Milliyet Gazetesi” 1992, 28 I, s. 10, [online] <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=1992.01.28>, 20 I 2024.

³⁰ Demirel: *Eski Yugoslav cumhuriyetlerini tanıyacağız*, „Cumhuriyet Gazetesi” 1992, 31 I, s. 1, [online] <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/en/read/192/1992-01-31/0>, 20 I 2024.

³¹ Gligorov, *ABD’de Yunanlıları kızdırdı: „Türkiye, bizi bir kaç güne kadar tanıyor”*, „Milliyet Gazetesi” 1992, 31 I, s. 14, [online] <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=1992.01.31>, 20 I 2024.

³² T. Petrowski, *Bew ambasador na dva državi. Anadolski diplomatski letopis* [T. Петровски, *Бев амбасадор на две држави. Анадолски дипломатски летопис*], Skopje 2008, s. 32-35.

³³ 4 *Yugoslav cumhuriyeti tanındı*, „Cumhuriyet Gazetesi” 1992, 7 II, s. 10, [online] <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1992-02-07/0>, 20 I 2024.

³⁴ *Pismo na Pretsedatelot na wladata na Republika Turcija, Sulejman Demirel do Pretsedatelot Kiro Gligorow za priznawanje na nezavisnosta na Republika Makedonija od Republika Turcija* [Писмо на Претседателот на Владата на Република Турција, Сулејман Демирел до Претседателот Киро Глигоров за признавање на независноста на Република Македонија од Република Турција], Ankara, 8 II 1992.

³⁵ Bułgaria ogłosiła 15 stycznia 1992 r. że uznaje państwo macedońskie, ale nie uznaje istnienia narodu macedońskiego. Zob. R. Woźnica, *Miejsce Macedonii...*, s. 233-242.

na dążeniu do uzyskania akceptacji własnej niepodległości przez inne państwa. Pośrednią konsekwencją faktu, że Turcja uznała niepodległość wszystkich czterech państw *en bloc*³⁶, był fakt wzajemnego uznania się Macedonii oraz Chorwacji, a także Macedonii i Słowenii 12 lutego 1992 r.

Kiro Gligorow w specjalnym wywiadzie dla „Milliyet” ocenił uznanie Turcji jako *decyzję podjętą w samą porę*³⁷. Macedoński prezydent określił Turcję jako *prawdziwego przyjaciela*, podkreślając, że Macedonia chce nawiązać dobre relacje z Turcją w każdej dziedzinie, w szczególności w kwestiach ekonomicznych. Zapowiedział również przeprowadzenie zmian w ordynacji wyborczej umożliwiających udział przedstawicieli mniejszości tureckiej w pracach macedońskiego parlamentu. Swoją wypowiedź prezydent Macedonii zakończył słowami: *Chciałbym podziękować całemu narodowi tureckiemu za pośrednictwem gazety „Milliyet” za uznanie nas. Przekazuję moją miłość i pozdrowienia nie tylko administracji, ale także całemu narodowi tureckiemu i prasie tureckiej*³⁸.

Turcja uznała Republikę Macedonii dekretem Rady Ministrów. Jednak do nawiązania stosunków dyplomatycznych konieczne było podpisanie odrębnych protokołów. Sześć miesięcy później, 26 sierpnia 1992 r., na konferencji w Londynie, zorganizowanej w celu znalezienia rozwiązania konfliktu w Bośni i Hercegowinie, Turcja podpisała protokół z czterema państwami uznanymi 6 lutego 1992 r. (w tym Republiką Macedonii) w celu nawiązania stosunków dyplomatycznych³⁹. Turcja przyspieszyła również starania o otwarcie ambasady w Republice Macedonii. Dzięki obustronnym wysiłkom nastąpiło to 30 kwietnia 1993 r. Pierwszym ambasadorem Republiki Turcji w Macedonii został Süha Noyan⁴⁰. Tym samym Turcja stała się pierwszym państwem, które uznało Republikę Macedonii pod jej konstytucyjną nazwą i pierwszym krajem, który otworzył ambasadę w Skopje. Pierwszym ambasadorem Republiki Macedonii w Turcji został Trajan Petrowski, ostatni szef misji dyplomatycznej Jugosławii w Ankarze, który przedstawił swój list uwierzytelniający prezydentowi Süleymanowi Demirelowi i objął urząd ambasadora w Ankarze 14 lipca 1994 r.⁴¹

³⁶ *Makedonya, Bosna-Hersek, Slovenya ve Hırvatistan Cumhuriyetlerini Tanınmasına İlişkin Açıklama*, 12 II 1992, [w:] *Dışişleri Bakanlığı. 1992 Tarihçesi*, Ankara 1994, s. 201.

³⁷ *Türkiye gerçek dost*, „Milliyet Gazetesi” 1992, 17 II, s. 3, [online] <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=1992.02.17>, 20 XII 2023.

³⁸ *Tamze*, s. 16.

³⁹ *Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Arasında diplomatik ilişkilerin kurulması hakkında Protokol*, 26 VIII 1992, [w:] *Dışişleri Bakanlığı. 1992 Tarihçesi...*, s. 437.

⁴⁰ *Büyükelçilik Tarihi ve Önceki Büyükelçilerimiz*, [online] <https://skopje-emb.mfa.gov.tr/Mission/MissionChiefHistory>, 20 XII 2023.

⁴¹ T. Petrowski, *Bew ambasador...*, s. 391.

3. TURECKIE WSPARCIE DLA MACEDONII NA ARENIE MIĘDZYNARODOWEJ

Nawiązanie przez Turcję stosunków dyplomatycznych z Macedonią stanowiło silne wsparcie na arenie międzynarodowej dla tego młodego państwa, słabego w obszarach gospodarczych i obronnych. Macedonia spotkała się bowiem z oporem ze strony sąsiadujących krajów. Bułgarzy uznali ją jako państwo, ale nie jako naród. Grecja nie zaakceptowała konstytucyjnej nazwy nowego państwa, a Serbia nie uznała autokefalii kościoła macedońskiego. Źródłem potencjalnych problemów mogła być także różnorodność etniczna⁴² i religijna Macedonii, w szczególności społeczność albańska zamieszkująca północno-zachodnią część kraju. W obliczu tej sytuacji Turcja była jedynym aktorem regionalnym, który zaoferował Macedonii znaczące wsparcie, nie tylko broniąc jej integralności terytorialnej oraz wspierając koncepcję państwa unitarnego, ale również stając po stronie Macedonii w sporze z Grecją dotyczącym jej konstytucyjnej nazwy.

Turcja, która wspierała procesy stabilizacji na Bałkanach, była przekonana, że spój w tym rejonie można przywrócić, opierając się na stabilności Macedonii. Nie należy przy tym zapominać, że aktywna polityka Turcji na Bałkanach wynikała z priorytetów jej polityki zagranicznej, jakimi były ochrona praw mniejszości tureckich i muzułmańskich w regionie⁴³ oraz ograniczenie siły Grecji, która miała potencjał, by stać się skutecznym aktorem na Bałkanach. W tym kontekście grecka polityka wobec Macedonii zmusiła Turcję do zaangażowania w kwestie macedońskie.

Grecja zareagowała bowiem na niepodległość Macedonii w sposób szczególnie ostry i negatywny, generując tzw. problem macedoński. Grecy odmawiali nowemu państwu prawa do jego symboli narodowych oraz nazywali Macedonię „Republiką Skopje”, twierdząc, że nazwa państwa, flaga oraz konstytucja Macedonii stanowią zagrożenie dla integralności terytorialnej Grecji. Pomiędzy wrześniem 1991 r. a wrześniem 1995 r. Grecja wykorzystywała wszelkie środki, by zapobiec uznaniu tego kraju. Aby osiągnąć swoje cele polityczne, zastosowała naciski dyplomatyczne na państwa trzecie, weto przeciwko członkostwu Macedonii na arenie międzynarodowej, embargo handlowe wobec Macedonii poprzez zamknięcie dla niej portu w Salonikach (mającego dla Macedonii ogromne znaczenie gospodarcze) na niemal dwa lata (20 miesięcy) oraz propagandę pod hasłem „Macedonia jest grecka” w światowej opinii publicznej. Za pomocą tych instrumentów Grecja próbowała odizolować Macedonię, a gdy jej się to nie udało – przynajmniej osłabić⁴⁴. Greckie naciski dyplomatyczne i weto wobec członkostwa Macedonii w organizacjach międzynarodowych nie tylko stworzyły nowemu państwu polityczne i dyplomatyczne problemy, ale także pośrednio wpłynęły na macedońską

⁴² Macedonię zamieszkiwali: Albańczycy, Turcy, Wołosi, Serbowie, Bośniacy i Romowie.

⁴³ M.M. Aliu, *Makedonya'nın Bağımsızlığı Sonrası Türkiye ile İlişkileri*, „Balkan Araştırmaları Dergisi” 2013, vol. 4, nr 2, s. 61.

⁴⁴ I. Stawowy-Kawka, *Republika Macedonii i Macedończycy w greckiej polityce po 1991 r.*, [w:] *Macedoński dyskurs niepodległościowy...*, s. 203-211.

gospodarkę. Z powodu embarga nałożonego wcześniej przez ONZ na Jugosławię Macedonia straciła trzy miliardy dolarów. Później greckie embargo spowodowało dalsze straty w wysokości miliarda dolarów, a macedońska gospodarka została zrujnowana. W wyniku nieuznania Macedonii przez Grecję gospodarka Macedonii, która już była słaba, znacznie ucierpiała w ciągu pierwszych czterech lat niepodległości tego kraju⁴⁵.

Podejmowane przez Grecję działania przeciwko młodemu państwu powodowały, że znajdowało się ono w niezwykle trudnej sytuacji już na początku swej nowej drogi. Nieprzychylność Grecji wobec Macedonii, jej embargo i postawa wobec tego kraju we wszystkich organizacjach międzynarodowych skutecznie natomiast przyspieszyły rozwój stosunków turecko-macedońskich i zbliżyły Macedonię do Turcji. W tej sytuacji niezwykle istotne dla nowego państwa okazało się wsparcie otrzymywane od Turcji, w kwestiach związanych z Macedonią stała ona bowiem na przeciwnym niż Grecja stanowisku. Jako jedno z pierwszych państw, które uznało niepodległość Macedonii, Turcja podejmowała wysiłki na rzecz uznania tego faktu przez społeczność międzynarodową, a także wspierała Macedonię w sprawach związanych z bezpieczeństwem.

Dla nowo niepodległej Macedonii, która doświadczała napięć w relacjach z sąsiadami (w szczególności z Grecją) i miała poważne trudności w osiągnięciu podstawowego celu, jakim było uznanie jej przez społeczność międzynarodową, rozwój pozytywnych relacji z Turcją oznaczał zarówno wsparcie polityczne, jak i nadzieję na uznanie jej niepodległości przez inne kraje. Turcja i Macedonia, jako dwa państwa dotknięte grecką polityką umiędzynarodowienia swoich problemów w relacjach dwustronnych, znalazły wspólną płaszczyznę pozwalającą na zbliżenie. Liderzy państwa macedońskiego wielokrotnie podkreślali, że wsparcie dyplomatyczne udzielane przez Turcję stanowiło element przeciwwagi w relacjach z Grecją.

Wobec powyższego naturalnym było, że relacje macedońsko-tureckie stały się bardzo dobre od momentu ogłoszenia niepodległości przez Macedonię. Niemal natychmiast po uznaniu przez Turcję niepodległości Macedonii rozpoczął się okres wzajemnych wizyt wysokich rangą polityków z obu państw, a stosunki się zacieśniły. Prezydent Macedonii odwiedził Turcję w marcu 1992 r., a w lutym 1993 r. prezydent Turgut Özal w trakcie swojej podróży po Bałkanach⁴⁶ spotkał się z prezydentem Gligorowem. Turecki prezydent oświadczył, że rozumie obawy Macedonii dotyczące bezpieczeństwa oraz zapewnił o tureckim poparciu dla Macedonii w każdej kwestii, w tym ratowania tego kraju przed izolacją polityczną, zapaścią gospodarczą oraz słabością militarną. W szczególności zapowiedział aktywne wsparcie dla Macedonii (uznawanej wówczas jedynie przez dziesięć krajów), aby mogła zająć należne jej miejsce we współpracy międzynarodowej, oraz zintensyfikowanie wysiłków na rzecz uznania Macedonii przez inne państwa bałkańskie⁴⁷.

⁴⁵ M. Hatipoğlu, *Kuruluşundan Günümüze Makedonya Cumhuriyeti'nin Dış Politikası ve Balkan Ülkeleriyle İlişkileri (1991-2000)*, [w:] *Balkan Diplomasisi*, red. Ö.E. Lütem, B.D. Coşkun, Ankara 2001, s. 169-171.

⁴⁶ Obejmujące: Albanię, Bułgarię, Chorwację i Macedonię.

⁴⁷ *Makedonya'ya Özal morali*, „Milliyet Gazetesi” 1993, 19 II, s. 15, [online] <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=1993.02.19>, 20 I 2024.

Zgodnie z założeniami swojej polityki zagranicznej Turcja podejmowała działania na płaszczyźnie dyplomacji wielostronnej mające zapewnić Macedonii pomoc. W czasie spotkania NATO w Brukseli 18 listopada 1992 r. Szef Sztabu Generalnego Doğan Güreş ostrzegł na posiedzeniu Komitetu Wojskowego NATO, że *jeśli konflikty rozprzestrzenia się na Kosowo i Macedonię, wybuchnie nowa wojna bałkańska*⁴⁸. Podczas tego posiedzenia delegacja turecka zasugerowała, że Turcja może nawet zaryzykować wojnę o Macedonię. Z inicjatywy Turcji w Stambule 25 listopada 1992 r. odbyła się konferencja bałkańska, w której oprócz Bośni i Hercegowiny, Macedonii, Chorwacji i Słowenii uczestniczyły państwa sąsiadujące z „byłą Jugosławią”: Albania, Bułgaria, Austria, Włochy, Węgry oraz Rumunia. Pomimo zaproszenia w konferencji nie wzięły udziału Grecja i Federalna Republika Jugosławii. Podczas obrad wyrażono obawy dotyczące możliwości rozprzestrzenienia się kryzysu poza byłą Jugosławię z powodu sytuacji Kosowa, Wojwodiny, Sandżaku i Macedonii, nie poczyniono jednak żadnych konkretnych działań⁴⁹. Minister Spraw Zagranicznych Çetin podkreślił, że dla bezpieczeństwa Macedonii i pokoju w regionie ważne jest jej wsparcie przez Wspólnotę Europejską, Stany Zjednoczone, ONZ i inne organizacje międzynarodowe oraz stwierdził, że nie należy dalej zwlekać z uznaniem niepodległości tego kraju⁵⁰.

11 grudnia 1992 r. Rada Bezpieczeństwa ONZ przyjęła rezolucję nr 795, która zatwierdziła wysłanie do Macedonii sił pokojowych⁵¹. Była to pierwsza misja ONZ skierowana prewencyjnie do państwa, które nie było w stanie wojny, lecz miało kłopoty z sąsiadami⁵². 15 stycznia 1993 r. Grupa Kontaktowa Organizacji Konferencji Islamskiej pod przewodnictwem Turcji zwróciła się do Rady Bezpieczeństwa ONZ z prośbą o rewizję zakresu zadań UNPROFOR, wdrożenie decyzji o zakazie lotów, przyspieszenie prac komisji, której zadaniem jest zbieranie dowodów w sprawie łamania praw człowieka na terytorium byłej Jugosławii, a także o niezwłoczne rozpatrzenie wniosku Macedonii o członkostwo w ONZ⁵³. 7 kwietnia 1993 r. Rada Bezpieczeństwa ONZ przyjęła uchwałę nr 817⁵⁴, która rekomendowała przyłączenie Macedonii do ONZ. Następnego dnia Zgromadzenie Ogólne ONZ podjęło decyzję o przyjęciu do

⁴⁸ İ. Soysal, Ş. Kut, *Dağilan Yugoslavya...*, s. 32.

⁴⁹ D. Maleski, *Bebeto od katran. Makedonija vo međunarodnite odnosi (1991-1993)* [Д. Малески, *Бибето од катран. Македонија во меѓународните односи (1991-1993)*], Skopje 2012, s. 220-236.

⁵⁰ Ş. Kut, *Makedonya ve Sorunları*, [w:] *Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik*, red. Ş. Kut, Istanbul 2005, s. 87-88.

⁵¹ *Resolution 795 (1992) on 11 December 1992*, S/RES/795(1992), [online] <https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/011/54/pdf/nr001154.pdf?token=FS2bNolzA6VtEyyGmI&fe=true>, 20 I 2024.

⁵² Więcej na temat działań ONZ w Macedonii zob. H.J Sokalski, *Odrobina prewencji. Dorobek dyplomacji prewencyjnej ONZ w Macedonii*, Warszawa 2007.

⁵³ İ Soysal, Ş. Kut, *Dağilan Yugoslavya...*, s. 36.

⁵⁴ *Letter dated 7 April 1993 from the President of the Security Council to the Secretary-General*, A/47/923, [online] <https://digitallibrary.un.org/record/164854?ln=en>, 20 I 2024.

organizacji nowego państwa pod nazwą „Była Jugosłowiańska Republika Macedonii”⁵⁵. Wraz z tym wydarzeniem proces międzynarodowego uznania państwa macedońskiego został przyspieszony. W przypadku Macedonii potwierdziła się więc stosowana przez ONZ praktyka przyjmowania nowych członków po uprzednich licznych aktach indywidualnego uznania przez państwa wchodzące w jej skład, a także ostatecznego nawiązania stosunków dyplomatycznych. Natomiast największa liczba indywidualnych uznań Republiki Macedonii miała miejsce po jej przyjęciu do ONZ.

Pomimo uzyskania przez Macedonię członkostwa w ONZ Turcja nadal wspierała niepodległość Macedonii, podejmując działania na wielu forach międzynarodowych, aby wzmocnić jej niezależność i integralność terytorialną. Na zaproszenie Turcji przedstawiciele Macedonii uczestniczyli w charakterze gości w Konferencji Ministrów Spraw Zagranicznych Krajów Islamskich w Karachi, która odbyła się w dniach 24-29 kwietnia 1993 r. Podczas spotkań delegacja turecka pod przewodnictwem Ministra Spraw Zagranicznych Hikmeta Çetina zachęcała inne państwa do uznania Macedonii pod jej konstytucyjną nazwą. Kwestia ta została także podniesiona na posiedzeniu plenarnym Konferencji, z uwagą poczynioną przez tureckiego ministra, że członkowie Organizacji Państw Islamskich nie mogą pozostawać w tyle za innymi w uznaniu Macedonii⁵⁶.

Macedonia oraz Turcja w kolejnych latach pogłębiały także swoją współpracę bilateralną. Kontynuowano wzajemne wizyty polityków wysokiego szczebla oraz rozpoczęto proces podpisywania umów dwustronnych obejmujących wiele sfer współpracy. Poczynając od porozumienia o współpracy politycznej zawartego przez tureckiego ministra spraw zagranicznych Hikmeta Çetina i jego macedońskiego odpowiednika Stewo Crwenkowskiego 7 grudnia 1993 r., w kolejnych dwóch latach doszło do podpisania ponad 30 porozumień, co wyraźnie wskazywało na zacieśnienie wzajemnych stosunków. W swoim przemówieniu w lipcu 1994 r. prezydent Gligorow, podkreślając znaczenie tureckiej polityki dla stabilności i pozycji międzynarodowej Macedonii, powiedział: *Turcja zawsze była państwem gwarantem dla Macedonii*⁵⁷.

Kulminacją procesu zbliżenia obu państw była dwudniowa wizyta prezydenta Republiki Turcji Süleymana Demirela w Macedonii, która odbyła się w dniach 13-14 lipca 1995 r. Turecki przywódca państwa wygłosił wówczas przemówienie w Zgromadzeniu Republiki Macedonii. W swoim wystąpieniu stwierdził: *Turcję i Macedonię łączą więzy szczerej przyjaźni, które wywodzą się ze wspólnej przeszłości i wspólnych wartości. Wspólne wartości oraz więzy miłości i szacunku istniejące między naszymi narodami mają szczególne znaczenie w stosunkach dwustronnych. A Turcy macedońscy, lojalni obywatele Macedonii, poprzez most przyjaźni, który tworzą między naszymi dwoma krajami, wnoszą swój*

⁵⁵ *Admission of the State Whose Application is Contained in Document A/47/876-S/25147 to Membership in the United Nations: Resolution / Adopted by the General Assembly at the 98th Plenary Meeting, A/RES/47/225, 8 IV 1993, [online] <https://digitallibrary.un.org/record/166464?ln=en>, 20 I 2024.*

⁵⁶ T. Petrowski, Bew..., s. 297.

⁵⁷ *Türkiye, Makedonya için garantör, „Cumhuriyet Gazetesi” 1994, 3 VII, s. 11, [online] <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1994-07-03/11>, 20 I 2024.*

wkład w te wartości na rzecz naszych wzajemnych stosunków⁵⁸. Demirel podkreślił, że po uzyskaniu przez Macedonię niepodległości stosunki między oboma krajami przeżywały szczególnie szybki i stały rozwój, przy czym zarówno Turcja, jak i Macedonia są zeterminowane do dalszego pogłębiania tych relacji, przede wszystkim w sferach: gospodarczej i kulturalnej. Turecki prezydent skrytykował postawę Grecji wobec Macedonii i stwierdził, że Republika Macedonii powinna zająć swoje miejsce w rodzinie narodów jako niepodległe państwo⁵⁹.

Podczas wspomnianej wizyty Süleyman Demirel oraz prezydent Gligorow podpisali *Umowę o przyjaźni, dobrym sąsiedztwie i współpracy pomiędzy Republiką Turcji a Republiką Macedonii*⁶⁰, która stała się podstawą prawną wielopłaszczyznowej współpracy obu krajów. Porozumienie to stanowiło mocne potwierdzenie przed społecznością międzynarodową przyjaźni turecko-macedońskiej.

13 września 1995 r., przy udziale Stanów Zjednoczonych jako mediatora, doszło do podpisania tymczasowego porozumienia (na 7 lat) pomiędzy Grecją i Macedonią⁶¹. Pozwoliło ono na normalizację stosunków pomiędzy tymi państwami. Od tego momentu także relacje Macedonii z jej sąsiadami znacząco się poprawiły⁶². Jednocześnie zainteresowanie Turcji stosunkami z Macedonią zdecydowanie się zmniejszyło w porównaniu z okresem 1992-1995.

4. WSPÓŁPRACA W KWESTIACH BEZPIECZEŃSTWA I OBRONNOŚCI

Zgodnie z porozumieniem osiągniętym 21 lutego 1992 r. pomiędzy prezydentem Gligorowem a Szefem Sztabu Generalnego Jugosłowiańskiej Armii Narodowej generałem Blagoje Adżiciem JNA wycofała się z terytorium Macedonii. Obie strony uzgodniły, że przedsięwzięcie to zostanie zakończone do 15 kwietnia 1992 r., a kontrolę nad terytorium Macedonii przejmie nowo utworzona Armia Republiki Macedonii. Zgodnie z umową przemieszczenie armii obejmowało ludzi, broń, amunicję oraz majątek materiałowo-techniczny i inny ruchomy, który należał do składu formacyjnego oddziałów

⁵⁸ *Stenografski beleszki od Dwaeset i tretata sednica na Sobranieto na Republika Makedonija odrzana na 14 juli 1995 godina*, [Стенографски белешки од Дваесет и третата седница на Собранието на Република Македонија одржана на 14 јули 1995 година], [online] <https://www.sobranie.mk/WBStorage/Files/sten-023sednica14-07-1995.pdf>, 20 I 2024.

⁵⁹ *Tamże*.

⁶⁰ *Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Arasında Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Antlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun*, Resmi Gazete, 14 VI 1997, nr 23019, [online] https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanunbmmc080/kanunbmmc080/kanunbmmc08004269.pdf, 20 I 2024.

⁶¹ Szerzej na temat warunków porozumienia zob. I. Stawowy-Kawka, *Historia Macedonii*, Wrocław 2000, s. 312-313.

⁶² Po uznaniu Macedonii Grecja zniosła embargo, które obowiązywało przez 16 miesięcy. Jugosławia uznała Macedonię 8 kwietnia 1996 r. Albania uznała Macedonię pod nazwą Była Jugosłowiańska Republika Macedonii już w 1994 r.

i dowództw JNA, a majątek nieruchomy miał pozostać przy Republice Macedonii⁶³. Oznaczało to, że młode państwo stanęło przed koniecznością budowy własnych sił zbrojnych od samych podstaw. Wyzwanie było naglące wobec rozgrywających się konfliktów wynikających z rozbitcia Jugosławii oraz w związku z nieprzychylnością sąsiadów Macedonii. Zadanie okazało się tym większe i trudniejsze do realizacji, że na terytorium byłej Jugosławii obowiązywało embargo na dostawy broni nałożone rezolucją nr 713⁶⁴.

Turcja nie zawiadła Macedonii również w tej dziedzinie i nie ograniczyła swojego wsparcia do działań dyplomatycznych. Podczas wizyty macedońskiego ministra spraw wewnętrznych w Ankarze 19 maja 1992 r. podpisano *Protokół w sprawie współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa między Ministerstwem Spraw Wewnętrznych Republiki Macedonii a Ministerstwem Spraw Wewnętrznych Republiki Turcji*⁶⁵. Intensyfikacja współpracy wojskowej pomiędzy oboma krajami nastąpiła w 1994 r. W marcu zawarto porozumienie o współpracy na polu wojskowym w zakresie edukacji. Uzgodniono w nim, że Turcja przeszkoli macedońskich oficerów⁶⁶. Państwo tureckie jako pierwsze wysłało attaché wojskowego do Macedonii. Swoją misję rozpoczął on 24 sierpnia 1994 r. W następstwie zacieśniania wzajemnych relacji 9 grudnia 1994 r w Skopje została podpisana *Umowa o transporcie lotniczym między Rządem Republiki Turcji a Rządem Republiki Macedonii*⁶⁷. 23 kwietnia 1995 r ministrowie obrony obu państw zawarli w stolicy Macedonii *Porozumienie o współpracy technicznej i wojskowej pomiędzy Republiką Turcji i Republiką Macedonii*. Podpisanie tego dokumentu było ważnym osiągnięciem i wydarzeniem dla nowo tworzonej armii macedońskiej. Utorowało ono drogę do późniejszego okresu faktycznej współpracy w dziedzinie obronności. W umowie zapowiadano wymianę ekspertów wojskowych, obserwację działań wojskowych, wspólne ćwiczenia, a także organizację programów współpracy militarnej, w ramach której w latach 1996-2000 w tureckiej akademii wojskowej w szkoleniach długoterminowych uczestniczyło 82 macedońskich żołnierzy. Ponadto w kursach krótkoterminowych zorganizowanych w Centrum Partnerstwa dla Pokoju i Centrum Walki z Terroryzmem wzięło udział

⁶³ T. Gocewski, *Odbbranbenoto osamostojuwanie na Makedonija: czeekor kon suverena drżawa* [Т. Гоцевски, *Одбранбеното осамостојување на Македонија: чекор кон суверена држава*], Kumanowo 2001, s. 73-75.

⁶⁴ *Resolution 713 (1991) / Adopted by the Security Council at its 3009th meeting, on 25 September 1991, S/RES/713(1991)*, [online] <https://digitallibrary.un.org/record/126827>, 10 I 2024.

⁶⁵ *Dişişleri Bakanlığı. 1992 Tarihçesi...*, s. 58.

⁶⁶ *Dogovor za sorabotka wo oblata na woenata obuka pomegu Władata na Republika Makedonija i Władata na Republika Turcija skluczen wo Skopje na 24 mart 1994 godina* [Договор за соработка во областа на воената обука помеѓу Владата на Република Македонија и Владата на Република Турција склучен во Скопје на 24. март 1994 година], [online] <https://mfa.gov.mk/mk/page/1840/megjunarodni-dogovori>, 20 I 2024.

⁶⁷ *Spogodba na redowen wozduszen soobračaj pomegu Władata na Republika Makedonija i Władata na Republika Turcija, „Služben Wesnik na Republika Makedonija, br. 19 od 6.4.1995 godina”*, [Спогодба за редовен воздушен сообраќај помеѓу Владата на Република Македонија и Владата на Република Турција, „Службен весник на Република Македонија“ бр. 19 од 6.4.1995 година], [online] <https://www.slvesnik.com.mk/Issues/26D1E3E583C04F358993A00B2D9C570A.pdf>, 10 I 2024.

około 550 macedońskich wojskowych⁶⁸. W umowach podpisanych w 1995 r. Turcja zapowiedziała przekazanie Macedonii 20 sztuk samolotów wojskowych Northrop F-5A⁶⁹.

ZAKOŃCZENIE

Po ogłoszeniu niepodległości i opuszczeniu Federacji Jugosławii Macedonia ze względu na liczne problemy wewnętrzne i zewnętrzne potrzebowała wsparcia politycznego, aby utrzymać swoją stabilność. Tymczasem kraj ten spotkał się z oporem ze strony sąsiadujących państw. Bułgarzy uznali Macedonię jako państwo, ale nie jako naród. Serbia nie uznała autokefalii kościoła macedońskiego. Najostrzej na decyzję państwa macedońskiego zareagowała Grecja, która w ogóle go nie uznała. W konsekwencji również państwa Unii Europejskiej nie spieszyły się z uznaniem niepodległości Macedonii. Turcja, która realizowała politykę uznania wszystkich państw, które odłączyły się od Jugosławii, uznała Macedonię decyzją Rady Ministrów z dnia 6 lutego 1992 r., co zostało przyjęte z ogromną radością zarówno w Macedonii, jak i w Turcji. Turcja była bowiem pierwszym państwem, które uznało Republikę Macedonii pod jej konstytucyjną nazwą, i pierwszym krajem, który otworzył ambasadę w Skopje.

W obliczu problemów Macedonii z sąsiadami oraz z uznaniem międzynarodowym Turcja była jedynym aktorem regionalnym, który zaoferował nowemu państwu znaczące wsparcie polityczne. Aktywność Turcji na Bałkanach wynikała z priorytetów jej polityki zagranicznej, jakimi były ochrona praw mniejszości tureckich i muzułmańskich w regionie oraz ograniczenie siły Grecji, która miała potencjał, by stać się skutecznym aktorem na Bałkanach. W tym kontekście grecka polityka wobec Macedonii zmusiła Turcję do zaangażowania w kwestie macedońskie, wpisując się w obszar rywalizacji turecko-greckiej. Turcja i Macedonia, jako dwa państwa dotknięte grecką polityką umiędzynarodowienia swoich problemów w relacjach dwustronnych, znalazły więc płaszczyznę współpracy pozwalającą na wzajemne zbliżenie.

Od czasu uzyskania przez Macedonię niepodległości oba państwa utrzymywały bardzo ciepłe i intensywne stosunki, w szczególności przywiązując dużą wagę do wzajemnych wizyt. Turcja nie tylko uznała niepodległość Macedonii, ale również podejmowała działania dyplomatyczne na arenie międzynarodowej mające zrównoważyć politykę Grecji wobec państwa macedońskiego. Jednocześnie strona turecka wielokrotnie podkreślała, że będzie bronić integralności terytorialnej i suwerenności Macedonii oraz wspierać jej wielonarodowość i wielokulturowość.

Bliskie relacje polityczne nie przełożyły się jednak na współpracę w sferze gospodarczej, która nie przynosiła Macedonii oczekiwanych w Skopje korzyści. *Umowa*

⁶⁸ I. Uzgel, *Türkiye ve Balkanlar:İstikrarın sağlanmasında Türkiye'nin rolü*, [w:] *Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası*, red. B.M. Rubin, K. Kirişçi, Istanbul 2002, s. 106-107.

⁶⁹ Turcja zamierzała przekazać samoloty bezpłatnie, ale za ich remont musiała zapłacić Macedonia. Ostatecznie więc odrzucono ofertę.

o handlu i współpracy gospodarczej pomiędzy oboma krajami podpisana w Ankarze 17 marca 1994 r. weszła w życie dopiero 3 kwietnia 1995 r. Podobnie postanowienia wielu umów gospodarczych i handlowych zawartych pomiędzy Macedonią i Turcją w 1995 r. zaczęły być stosowane dopiero po 1 stycznia 1997 r. Utworzona 6 listopada 1995 r. pod auspicjami DEİK (tur. Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Rada ds. Zagranicznych Stosunków Gospodarczych) w celu rozwijania stosunków handlowych i gospodarczych Turcko-Macedońska Rada Biznesu przez wiele lat pozostawała niemal nieaktywna.

BIBLIOGRAFIA

- 4 *Yugoslav cumhuriyeti tanındı*, „Cumhuriyet Gazetesi” 1992, 7 II, [online] <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1992-02-07/0>.
- Admission of the State Whose Application is Contained in Document A/47/876-S/25147 to Membership in the United Nations: Resolution / Adopted by the General Assembly at the 98th Plenary Meeting*, A/RES/47/225, 8 IV 1993, [online] <https://digitallibrary.un.org/record/166464?ln=en>.
- Aliu M.M., *Makedonya'nın Bağımsızlığı Sonrası Türkiye ile İlişkileri*, „Balkan Araştırmaları Dergisi” 2013, vol. 4, nr 2, s. 43-62.
- Andow S., *Na moj naczin* [Андов С., *На мой начин*], Skopje 2003.
- Ankara'nın politikasına övgü*, „Milliyet Gazetesi” 1992, 24 I, [online] <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=1992.01.24>.
- Bağımsızlık Hareketi Artık Durdurulamaz*, „Milliyet Gazetesi” 1991, 13 VII, [online] <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=1991.07.13>.
- Büyükelçilik Tarihi ve Önceki Büyükelçilerimiz*, [online] <https://skopje-cmb.mfa.gov.tr/Mission/MissionChiefHistory>.
- Czepreganow T., *Istorija na makedonskiot narod* [Чепреганов Т., *Историја на македонскиот народ*], Skopje 2008.
- Declaration on Former Yugoslavia, European Council in Lisbon (26-27 June 1992): Conclusions of the Presidency, Annex II*, DOC/92/3, 27 VI 1992, [online] https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/DOC_92_3.
- Declaration on Yugoslavia*, Extraordinary EPC Ministerial Meeting, Brussels, 16 XII 1991, „British Yearbook of International Law” 1991, s. 560-561.
- Demirel: Eski Yugoslav cumhuriyetlerini tanıyacağız*, „Cumhuriyet Gazetesi” 1992, 31 I, [online] <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/en/read/192/1992-01-31/0>.
- Dogovor za sorabotka wo oblata na woenata obuka pomegju Wladata na Republika Makedonija i Wladata na Republika Turcija skluczen wo Skopje na 24. mart 1994 godina* [Договор за соработка во областа на воената обука помеѓу Владата на Република Македонија и Владата на Република Турција склучен во Скопје на 24. март 1994 година], [online] <https://mfa.gov.mk/mk/page/1840/megjunarodni-dogovori>.
- Edinstwena preczka e powtorno Grcija*, „Nowa Makedonija” [Единствена пречка е повторно Грција, „Нова Македонија”] 1992, 3 V, s. 1.

- Gligorov K., *ABD'de Yunanlıları kızdırdı: „Türkiye, bızı bır kaç güne kadar tanıyor”*, „Milliyet Gazetesi” 1992, 31 I, [online] <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarikh=1992.01.31>.
- Gligorow K., *Makedonija e se szto imame* [Глигоров К., *Македонија е сé што имаме*], Skopje 2001.
- Gocewski T., *Odbranbenoto osamostojuvanie na Makedonija: czechor kon suwerena drzawa* [Т. Гоцевски, *Одбранбеното осамостојување на Македонија: чехор кон суверена држава*], Kumanowo 2001.
- Hatipoğlu M., *Kuruluşundan Günümüze Makedonya Cumhuriyeti'nin Dış Politikası ve Balkan Ülkeleriyle İlişkileri (1991-2000)*, [w:] *Balkan Diplomasisi*, red. Ö. Lütem, B. Coşkun, Ankara 2001.
- Katz V., *A Platform on the Future Yugoslav Community (Izetbegovic-Gligorov Plan). A View from the Perspective of Bosnia and Herzegovina*, „Politeja”, vol. 11, nr 4(30), s. 191-209, <https://doi.org/10.12797/Politeja.11.2014.30.18>.
- Kut Ş., *Makedonya ve Sorunları*, [w:] *Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik*, red. Ş. Kut, Istanbul 2005, s. 79-90.
- Letter dated 7 April 1993 from the President of the Security Council to the Secretary-General*, A/47/923, [online] <https://digitallibrary.un.org/record/164854?ln=en>.
- Makedonya, Bosna-Hersek, Slovenya ve Hırvatistan Cumhuriyetlerini Tanınmasına İlişkin Açıklama*, 12 II 1992, [w:] *Dışişleri Bakanlığı. 1992 Tarihçesi*, Ankara 1994, s. 201.
- Makedonya'ya Özal morali*, „Milliyet Gazetesi” 1993, 19 II [online] <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarikh=1993.02.19>.
- Maleski D., *Bebeto od katran. Makedonija wo međunarodnite odnosi (1991-1993)* [Малески Д., *Бебето од катран. Македонија во меѓународните односи (1991-1993)*], Skopje 2012.
- Pellet A., *The Opinions of the Badinter Arbitration Committee. A Second Breath for the Self-Determination of Peoples*, „European Journal of International Law” 1992, vol. 3, nr 1, s. 178-185, [online] <http://ejil.org/pdfs/3/1/1175.pdf>.
- Petrowski T., *Bew ambasador na dwe drzawi. Anadolski diplomatski letopis* [Петровски Т., *Бев амбасадор на две држави. Анадолски дипломатски летопис*], Skopje 2008.
- Petrowski T., *Nezawisnosta na Makedonija – prwostepena zadacza*, „Diplomatski Letopis”, vol. 1, nr 2, s. 20-24 [Т. Петровски Т., *Независноста на Македонија – првостепенa задача*, „Дипломатски Летопис”, год. 1, Бр. 2].
- Pismo na Pretsedatelot na wladata na Republika Turcija, Sulejman Demirel do Pretsedatelot Kiro Gligorow za priznawanje na nezawisnosta na Republika Makedonija od Republika Turcija* [Писмо на Претседателот на Владата на Република Турција, Сулејман Демирел до Претседателот Киро Глигоров за признавање на независноста на Република Македонија од Република Турција], Ankara, 8 II 1992.
- Pismo od Kiro Gligorow do szefowite na drzawite i wladite na EZ sproti sostanokot wo Edinburg*, 11 dekemwri 1992 godina [Писмо од Киро Глигоров до шефовите на државите и владите на ЕЗ спроти состанокот во Единбург, 11 декември 1992 година].
- Resolution 713 (1991) / Adopted by the Security Council at its 3009th meeting, on 25 September 1991, S/RES/713(1991)*, [online] <https://digitallibrary.un.org/record/126827>.

- Resolution 795 (1992) on 11 December 1992*, S/RES/795(1992), [online] <https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/011/54/pdf/nr001154.pdf?token=FS2bNolzA6VtEyyGml&fe=true>.
- Rich R., *Recognition of States: The Collapse of Yugoslavia and the Soviet Union*, „European Journal of International Law” 1993, vol. 4, nr 1, s. 36-65, [online] <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.ejil.a035834>.
- Spogodba na redoven vozdušen soobračaj pomeđu Wladata na Republika Makedonija i Wladata na Republika Turcija*, „Stužben Wesnik na Republika Makedonija, br. 19 od 6.4.1995 godina”, [Спогодба за редовен воздушен сообраќај помеѓу Владата на Република Македонија и Владата на Република Турција, „Службен весник на Република Македонија“ бр. 19 од 6.4.1995 година], [online] <https://www.slvesnik.com.mk/Issues/26D1E3E583C-04F358993A00B2D9C570A.pdf>.
- Sokalski H., *Odobrina prewencji: dorobek dyplomacji prewencyjnej ONZ w Macedonii*, Warszawa 2007.
- Soysal İ., Kut Ş., *Dağılan Yugoslavya ve Bosna-Hersek Sorunu: Olaylar-Belgeler 1990-1996*, Istanbul 1997.
- Statement on the Former Yugoslav Republic of Macedonia by an Informal Meeting of Ministers for Foreign Affairs in Guimaraes on 1 and 2 May 1992*, 92/164, 4 V 1992, „European Political Cooperation Documentation Bulletin” 1992, vol. 8, [online] <http://aei.pitt.edu/36872/1/A2881.pdf>.
- Statement on the Recognition of Yugoslav Republics*, 92/009, 15 I 1992, „European Political Cooperation Documentation Bulletin” 1992, vol. 8, [online] <http://aei.pitt.edu/36872/1/A2881.pdf>.
- Statement on United States Recognition of the Former Yugoslav Republics*, 7 IV 1992, [online] <http://bushlibrary.tamu.edu/research/papers/1992/92040705.html>.
- Stawowy-Kawka I., *Historia Macedonii*, Wrocław 2000.
- Stawowy-Kawka I., *Republika Macedonii i Macedończycy w greckiej polityce po 1991 r.*, [w:] *Macedoński dyskurs niepodległościowy. Historia – kultura – literatura – język – media*, red. I. Stawowy-Kawka, M. Kawka, Kraków 2011, s. 203-212.
- Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Arasında diplomatik ilişkilerin kurulması hakkında Protokol*, 26 VIII 1992, [w:] *Dışişleri Bakanlığı, 1992 Tarihçesi*, Ankara 1994, s. 437.
- Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Arasında Dostluk, İyi Komşuluk ve işbirliği Antlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun*, Resmi Gazete, 14 VI 1997, nr 23019, [online] https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc080/kanuntbmmc080/kanuntbmmc08004269.pdf.
- Stenografski beleszki od Dwaeset i tretata sednica na Sobranieto na Republika Makedonija održana na 14 juli 1995 godina* [Стенографски бележки од Дваесет и третата седница на Собранието на Република Македонија одржана на 14 јули 1995 година], [online] <https://www.sobranie.mk/WBStorage/Files/sten-023sednica14-07-1995.pdf>.
- Türkiye Bizi Tanımalıdır*, „Milliyet Gazetesi” 1992, 27 I, [online] <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=1992.01.27>.
- Türkiye Bizi Tanımalıdır*, „Milliyet Gazetesi” 1992, 28 I, [online] <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=1992.01.28>.

- Türkiye Bizim İçin Önemli*, „Milliyet Gazetesi” 1991, 2 XI, [online] <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarikh=1991.11.02>.
- Türkiye gerçek dost*, „Milliyet Gazetesi” 1992, 17 II, [online] <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarikh=1992.02.17>.
- Türkiye, Makedonya için garantör*, „Cumhuriyet Gazetesi” 1994, 3 VII, [online] <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1994-07-03/11>.
- Uzgel I., *Türkiye ve Balkanlar:İstikrarın sağlanmasında Türkiye'nin rolü*, [w:] *Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası*, red. B.M. Rubin, K. Kirişçi, İstanbul 2002, s. 86-119.
- Weller M., *The International Response to the Dissolution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia*, „The American Journal of International Law” 1992, vol. 86, nr 3, s. 569-607.
- Woźnica R., *Kompetencje Prezydenta Republiki Macedonii w sferze spraw zagranicznych i ich realizacja*, „Studia Politologiczne” 2024, vol. 73, s. 171-182.
- Woźnica R., *Miejsce Macedonii w polityce zagranicznej Bułgarii po 1991 roku*, [w:] *Macedoński dyskurs niepodległościowy. Historia – kultura – literatura – język – media*, red. I. Stawowy-Kawka, M. Kawka, Kraków 2011, s. 233-242.

Rafał WOŹNICA – doktor nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce, adiunkt w Katedrze Stosunków Międzynarodowych i Polityki Zagranicznej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Sekretarz Komisji Środkowoeuropejskiej PAU, członek Komisji Najnowszych Dziejów Słowian i Komisji Bałkanistyki PAN. Autor monografii *Bułgarska polityka wewnętrzna a proces integracji z Unią Europejską* oraz artykułów naukowych poświęconych problemom bezpieczeństwa i współczesnym stosunkom międzynarodowym w regionie Bałkanów.